

Tartalom: Vándorlások Kolozsvár' várfalai körül, (Nagy ajtai Kovács István) 73. l. Borszéki tudósítás, (J. D.) 76. l. Pályaút, (Kőváry J.) 78. l. Álom-élet, (Medgyes Lajos) 79. l. A' gerendi régi fölirat igazítva, (N. S. id. Incze Ferencz) 80. l.

Vándorlások Kolozsvár' várfalai körül.

1840-ben majusban.

(Vége.)

A' várfalak', tornyok' és bástyák' krónikája. — Várfalak iránti különbözö nézetek. — Pia desideria.

Ha lehet a' síriratokból historiai tanúságokat következtetni; lehet a' többi várfali feliratokból is, kivált némelly más adatokkal egybe vetve. Legelső következtetés, mit én belőlök itt teszek, az, hogy a' melly falakon, tornyon és bástyákon valamelyik uralkodónak címere vagy uralkodási évszáma látható, azok annak idejében építtettek, ujíttattak, igazítottak meg 's e' képp' már nagy részben előnkbe fejlik

a' vár-falak', tornyok' és bástyák' krónikája.

Nem kell ennek kezdetét a' századok' során igen messze fel keresni.

1405-ben majusban Budán országgyűlést tartata Zsigmond király. Olvasta volt immár a' magyarok' krónikájiban, mennyi nyomorgatást szenvedett előtte lefolyt időkben a' Magyar birodalom bissenusok, vagy más névvel paczinacziták, tatárok és több pogány népektől; mint dulattak fel, égettettek el az emberi lakok, ra-

gadoztattak el a' vagyonok 's hurczoltattak rabságra a' lakosok. Láttá, hogy az ő idejében szint úgy cselekedtek a' törökök is, és mindezen síralmas csapásokat kerített városok' és várak' bijányának tulajdonította. Nem valának tudniillik erősségek, hova a' lakosok magokat és jóvaikat szükség' esetiben megvonhassák, bészárhassák; sőt inkább ezek nyíltan állának ellenség előtt 's azért történheték meg olly sok helységek' elpusztítása, javak felpredáltatása 's lakosok' rabságra hurczoltatása. Segíteni kívánt tehát a' bajon, 's miután országa' Rendeivel illelő fontolgatással tanácskozott iránta: birodalma' jobb és békesebb állapotba helyzetetése' tekintetéből némelly városok' kőfallal békerítettését még azon gyűlés' folytatában meghatározta 's parancsolta. Ezen határozat' következtében rendelte 1405-ben juliusban Kolozsvár' városát is kőfalakkal körülvetetni; vártornyokkal, bástyákkal és árkokkal megerősíttetni. S' úgy látszik, ezek részint még alatta, részint ő utána a' 15-dik században mind véghez vitettek.

Mi van ugyan is a' Monostorkapu feletti tornyon?

Zsigmond király' czímere, 's ezen évszám: 1476.

Mit jelent középkapui tornyunkon ama' goth betüs pársorirat V. László' czímere felett?

Ezt: Címere Lászlónak, Magyar- és több országok' királyának, Urunk' megtestesülése' 1449ik esztendejében.

Mi volt a' mai bástyás Hídkapu' előkapuja' homlokzatában ama' kövön, melly jelenleg a' bíd' oldalfalában áll?

Ez: 1477.

Zsigmond király 1387-től 1437-ig uralkodott; V. László, habár más által is, 1445-től 1457-ig. Utána Hunyadi Mátyás következett, 's ő 1458-tól 1490-ig. A' fennebb említett 1476 és 1477 évszámok tehát Mátyás király korabeliek. Innen, úgy vélem, nem csalatkozunk, ha azt állítjuk, hogy a' monostorkapui tornyot Zsigmond király alatt elkezdték (a' várfalakkal együtt) építeni, de csak Mátyás' idejében végezték be; a' középkapuit V. László' korában; a' mostani Hídkapu' volt előkapuja pedig Mátyás' napjaiban jött létre. 'S mivel kaputornyok és várbástyák hihetőleg későbbben emeltettek mint magok a' szükségesebb várfalak: Kolozsvár 15ik század' végén (1500-ban) úgy állott a' többi királyi városok' sorában, mint már egészen bekerített és megerősített város.

Annyi minden esetre igaz, hogy e' képpen tűnik előnkbe a' 16ik század' első felében, akkori hazai földleirőink' ismertetése szerint. Köztők Verantz Antal esztergami érsek, ki honunkban sokáig lakván, azt saját tapasztalása után jól ismerte, egy helytt imígy ír róla: "Kerített városok abban, megerősítettek és jelesebbek: Kolozsvár, Szeben, Brassó, Besztercze, Megyes, Segesvár, Szász Sebes és Fejérvár püspöki lakhely." — Reychersdorff György erdélyi fi, 's I. Ferdinand' titoknoka pedig így: "Kolozsvár térhelyben nagyon kellemetesen fekszik, mind várfalak' kerítésével kívülről, mind épületek' alkotmányával belőlről fényeskedvén."

De hazánk ugyanezen 16ik században Magyarországtól külön szakadván 's annak következtetésében számtalan ellenségek', harcok' tanyas' vérbelyévé válván: Kolozsvár az egymással dulakodó pártok miatt felette sokat szenvedett.

Falaít néha kívül ostromló ellenségek rongálták meg; néha benn tanyázott védők hányatták szét eltávozásukkor azon tekintetből, hogy elleneik magokat benne meg ne fészkelhessék. — E' képpen Kolozsvár' falai — sorvasztatván az idő' morzsáló hatalma 's más csapások által is — néhol több ízben rontattak le, építették újra; 's e' rontás és ujítás nem csak a' 16ik és 17ik században folyt, hanem a' 18ik' első negyedében is mind addig, mig honunk állandóul az ausztriai felséges uralkodó Ház alá jutott, 's az által benne a' békesség is megállandósult. Így építettet, ujított meg 1581ben Báthori Kristóf fejdelem alatt, városi főbíró Wolphard István' és király bíró Ferenczi Antal' idejében Monostorkapu' 's a' Puskaporos Bástya között azon darab várfal, hol a' regélt arany fonalat fonó lányok' képei látszanak; 1627 és 1629-ben Bethlen Gábor' fejdelemségében, és Vendrich Pál' fő, Tolnai János' király bíróságában a' Bethlen bástya, melyet az előtt menyköcsapás rombolt vala le; 1641-ben I. Rákóczi György fejdelem', Filstich Lőrincz' fő 's Jó Mihály' király bíró korukban ismét Monostorkapu' 's a' Puskaporos Bástya között egy részfal azon útca' közelében, melyet e' nyáron nyitának ki az Óvárból; 1646-ban, mikor Erdélynek hasonlólág I. Rákóczi György vala fejedelme, Kolozsvárnak pedig Kovácsi Gáspár fő 's Herman András király bírása, egy része a' Tordakaputól Rákosi házig nyúlt falnak; 1709-ben I. József császár' uralkodásakor a' gróf Károlyi által löporral megrongáltatott Bethlenbástya; 1717-ben VI. Károly császár', Horváth Márton fő, Baumgard János király bírák' idejében a' Bogdánfi szegletház és Szénútca között valami 20 öl hosszúságú fal; mint ezeket a' közlött várfali feliratok eléggé bizonyítják.

Mind e' javítgatások' és békes napok' dacára Puskaporos Bástya mellett a' várfal mult század' utolsó felében földig vala romolva. 1784-

ben a' Hóra támasztotta pórzendület miatti félelem újat építettett helyébe. 'S említettem fennebb, miképp' 1794-ben a' Középkapu feletti torony annyira meghasadozott volt, hogy haladék nélkül meg kellett igazíttatni.

Következett most a' bontás' kora. — Nem számlálom elő, mikor bontatott le itt és ott minden darabocská fal; csak annyit jegyzek fel: a' külső törpe falak már a' múlt század' utolsó tizedében elkezdettek bontatni; a' belső magasb várfalak pedig csak a' jelen században — 1805ben.

Voltak és vannak hazánkban városi várfalak, melyek a' vidékek' sőt egész hon' segítségével építették. Ezt Kolozsváréiról nem állíthatni. Zsigmond király 1405ben három liztelő, két ványoló 's egy csertörő malmot, melyek mind kolozsvári határban feküttek, de Léta' várához tartoztak, azért ajándékozta' kolozsváriaknak, hogy azok' jövedelmeiből városukat kőfalakkal megerősíthessék, és bástyákkal feldiszezhessék. Innen nem alaptalanul következtethetni, hogy a' kolozsváriak várfalaikat eleve is saját költségeikkel építették; mert későbbben kétségen kívül azokkal, mint a' várfali feliratok tanúsítják.

1405ben parancsoltatott meg tehát Kolozsvár' kőfállal körülvételése, tornyokkal és bástyákkal megerősítése, feldiszezhítése; 's éppen négy századdal későbbben — 1805-ben — kezdetek az addig épített, fentartott falak önként lebontatni. 'S ha a' 35 évek alatt — említenem kell: többnyire köz czélu újépületek' emelésére — történt bontás' eredményiből szabad következtetést vonni jövőre nézve: úgy Kolozsvárnak, midőn még 35 évek lefolyandának, várfalai — mint várfalak — sehol nem fognak fennállani. Szomorkodjunk-e ezen vagy örvendjünk? — Vannak szomorkodók és örvendők is.

Csend' és béke' napjai — így szólnak az elsők — sehol sem örökösök e' földön; követke-

zésképpen hazánkban sem. Valamint voltak, úgy ismét lehetnek rája nézve pestises, viharos, háborus idők, 's akkor Kolozsvár' falai védelmül szolgálhassanak valamind lakóinak mind nem lakóinak. És virúljon bár örökre honunkban a' békeség' olajága: e' várfalak még is fentartást érdemlének. — Másfél századig állott egykor a' statusok' sorában Erdély mint magyar fejdelemség, magyar nemzetű fejedelmek által igazgatva: még is keblében csak egyetlen egy magyar kerített város volt — Kolozsvár! 'S mi után falai ennek is lerontatandának, többé egyetlen egy sem lesz. Ha egyébért nem, csupán emlékül is fenn kell vala tehát azokat tartani.

Kolozsvár' várfalai — mondnak az utolsók — sem kör- sem czélszerűek többé. Midőn hazánk 15dik században törökök által ottan ottan pusztítatott; 16 és 17dik századokban pedig olly sokszor és sokáig csak nem egészen harcmezővé változtatott át: a' háborus characterü kor hathatósan javasolta, sürgette nép- és honóttalminél több kerített várost állítani elő 's tartani fenn; és azon időben czélszerűeknek is mutatkoztak nem csak az ollyan várfalak mint a' kolozsváriak, hanem a' sokkal gyengébbek is, mint például székely és szász földön a' templomok körüli várak vagy kastélyok, melyek hajdon mind ótalom' okáért emeltettek. De miután honunkban a' hatalmas austriai Császári Sas' védszárnyai alatt a' háboruk' irtózatosságot a' béke' kellemetes napjai váltották fel; miután a' mostani hatalmasságok által kiállítható ropant had erő, tudomány és folytatás előtt még az erősségökről világszerte híres várak se megvihatatlanok: Kolozsvár' falai kör- és czélszerűségeket feljül élték; kivált hategesnek vesztük azt is, hogy évenkénti múlhatatlan kiadásai mellett talán nem is lenének elegendő költségei fentartásukra. Nem lehet azért nem helyesleni azon irányt, melly szerint Kolozsvárt most már nem erősíteni törekednek a' ré-

giség miatt megrongáltatott várfalak' ujításával, hanem diszesíteni, szépíteni azok' lebontásával. A' millyen kor- és czélszerű volt hajdon az erősítés, éppen olyan kor- és czélszerű most a' diszesítés, szépítés; és Kolozsvár így diszesebb, szebb város lesz egykor, mint a' millyen erős volt valaha.

'S adja isten!

De diszes és szép nem csak az e' világon, a' mi új, hanem sok olyan is, a' mi régi, 's Kolozsvárnak véleményem szerint nem csak úgy lehet díszét és szépségét eszközteni, ha benne vagy körülötte mind az a' mi régi lerontatik, hanem úgy is, ha némi régies, kivált még most fentartatik. Példával világosítom és bizonyítom állításomat. A' nyáron néhány öl hosszúságu várfal' lebontásával utcát nyitának ki az Ó-várból Külső Monostor külváros felé, 's általa az óvári piac — egyebet elhallgatva — valóságos dísz és szépséget nyert. Keletről a' szent Ferencz' szerzetebeli atyák' templomának kékelő homlokzata, 's magasan felnyúló tornyának napfénytől ragyagó fedélzete; nyugotról a' báró Bánfi kert' zöldellő sorjegyénél, szélről hajladozó lombkoronájikkal, festésre méltó szép látványt villantanak az Ó-váron keresztül haladó' szemébe. De ez utcanyílástól csak néhány lépésnyi távolságban áll a' Puskaporos Bástya, még is ha lerontatik, általa a' szeglet, mellynél négy felől jövő út pontosul össze, 's mellynek csupán az új sétatér' tekintetéből is diszesnek kellene lennie, nem széppé, hanem disztelenné tétetendik. Ohajtandó tehát, hogy egy két bástya ott, hol a' városnak nem disztelenítésére, hanem éppen díszére leendene, mind addig a' míg lehet tartatnék fenn: emlékül a' multból, és mutatvánnyul a' jövődönék! Köz haszonra úgy is fordíthatatnék valamint jelenleg fordítatik, 's néhány négyszeg ölecske helyén kívül elég ma-

radna még, hova városdiszító épületek emeltesenek, csak pénz és kedv elég legyen hozzá.

Azonban ha csakugyan enyészniök kell is — minden kolozsvári várfalak, tornyok és bástyáknak, kérdem: valljon elenyésszék-e azoknak emlékezete is? — Ezt úgy hiszem a' kolozsváriak közül senki sem akarja; következképpen azt sem akarhatja, hogy az adatok, mellyek amaz emlékezetet fentartják, elpusztuljanak; hüvebb adatok pedig arra nézve nincsenek, mint a' várfalakon, vártornyokon és bástyákon találtatott és még most is találtató czímeres, felírtos emlékkövek. Öszve kellene tehát azokat, mint nem csak Kolozsvárra, hanem graphikai, heraldikai 's historiai tekintetben egész hazánkra nézve nevezetes ritkaságokat, mind gyűjteni, 's illő helyen gondosan tartani. — Illyesmit a' 19ik században lehetetlen egy ország' fővárosától nem kívánni; és Kolozsvár Erdélyország' fővárosának tartatik.

Nagy ajtai Kovács István.

Borszéki tudósítás.

Borszék, julius' 30-kán 1840. Azon gyönyörű érzések, mellyek a' ditrói bérczeken át haladott utast a' borszéki völgy' megpillantására meglepik, csak hamar következkésekben valósnak, mi után ottan megállapodva, az egészséget gyöngyöző borszéki savanyu forrás' éldelése és fürdők' használása által, elromlott egészségének vízonti gyarapodását és testinek erősülést naponként tapasztalja. — Magas hegyeken felnyúló fenyők által környezett e' keskeny völgybe sok áldásokat tett le a' jó isten a' szenvedő emberiség' számára, 's valaki szemléli ezt, hálás érzésre dagad kebele annak elgondolásában, hogy kicsiny hazánk mennyi természeti áldásokkal gazdag; de fájdalomra is, hogy azok'